

S restaurátorkou Wichterlovou nejen o sgrafitu jako ohroženém druhu

21.8.2026 - Zuzana Paulusová | Univerzita Pardubice

Vyrůstala mezi vědou a uměním. Rodiče dělali vědu, její dědeček byl Otto Wichterle a příbuzná je i se známou sochařkou Hanou Wichterlovou. Restaurátorka Zuzana Wichterlová si ale chtěla prošlapat vlastní cestu. Nevytváří nová díla, ale zachraňuje ta, která by bez její péče zanikla. Byla jednou z prvních absolventek Institutu restaurování v Litomyšli, který předcházela Fakultě restaurování. Dnes tam vychovává další generace a za propojování výuky s praxí obdržela dokonce Cenu Wernera von Siemense.

Kovová konstrukce připevněná ke staré fasádě domu, obyčejné lešení dnes budí pozornost. Pohybuje se po něm hned několik postav v ochranné helmě a s prachovou maskou na obličeji. Kolem nich se vznášejí oblaka jemného prachu a ve vzduchu je cítit vůně vápenné malty. Chvilí stojí, hned klečí. A tak pořád dokola. Trpělivě odkrývají další a další vrstvy zapomenuté minulosti, když se pod nimi zastavuje dvojice turistů. „Co tam hledáte?“ ptá se žena. Restaurátoři otáčejí hlavu od malého ostrého kladívka a jedna z nich krátce vysvětlí, že fasáda ukrývá zapomenuté sgrafito. Zuzana Wichterlová navrácí historickým budovám jejich barvu a podobu.

Míváte při práci za zády často zvědavce?

Při restaurování venku nám většinou za zády nějaké publikum stojí. Někteří jen zvědavě přecházejí sem a tam, jiní pokládají různé otázky. A vy se buď rozhodnete odpovídat a vytrhnete se tak z koncentrace, nebo otázky necháte plynout do ztracena...

Na co se nejčastěji ptají?

Velmi často chtějí vysvětlit, co právě děláme. Někdy nám chtějí také poradit, jak to dělat třeba lépe a rychleji.

Pracujete raději v exteriéru nebo interiéru?

To je těžké říct. Exteriéry jsou extrémně náročné. Může být nesnesitelné vedro a slunce nebo naopak vlezlá zima, může začít foukat a pršet, práci komplikuje i brzká tma. Každý večer je třeba vše uklidit, připevnit a zakrýt, aby v případě bouřky nic nesletělo z lešení nebo nám nenapršelo do barvy. Zase ale pracujete venku, na slunci. Uvnitř v kostelech naopak při umělém světle i přes den a chlad je často i přes léto. Při práci na stropu stojíte na lešení, máte neustále zakloněnou hlavu a zvednuté ruce, po chvíli vás bolí úplně všechno, ale po čase si zvyknete (smích).

Co se vám honí hlavou, když vylezete na lešení před nějaké dílo?

Vždycky je třeba si ho detailně prohlídnout. Jen se dívat, ideálně ještě se světlem v ruce, abyste viděli strukturu povrchu v bočním světle. To je vizuální průzkum, u kterého jsou velmi důležité naše zkušenosti. Čím je člověk zkušenější, tím víc věcí dokáže rozklíčovat pouhým okem. Potom na řadu přichází detailní materiálový a uměleckohistorický průzkum, jehož výsledky pak konfrontujete s tím, co jste viděli.

Je pro vás zajímavější okamžik objevování nebo dokončování?

Baví mě objevování, které doprovází počáteční průzkum. Když objevíte třeba krásnou figurální

malbu, je samozřejmě strašně lákavé jít po ní dál. Ale v tenhle moment se restaurátor musí zastavit a uvědomit si, co je cílem práce, a musí se zase vrátit na zem... Cílem totiž nebývá zjistit, jestli je tam figurka, jestli třeba mává, nebo jestli andělíček je oděný do košilky, ale správně se rozhodnout, jestli vrstvu odkrýt. Při každém odkryvu se totiž ničí jiné, novější vrstvy. Nebo chybí prostředky udělat odkryv dostatečně citlivě a může se tím poničit odkrývaná malba. Někdy tím nejlepším, co může člověk pro objevenou malbu udělat, je znovu ji zakrýt, a nechat ji schovanou pro další generace. Restaurátor musí myslet nadčasově, v řádu desítek a stovek let. Dokončit samotnou práci je velké vítězství, ale odevzdat k ní dokumentaci je ještě větší (smích).

Vy jste vyrůstala ve vědecko-kulturním prostředí. Je to důvod, proč dnes děláte, co děláte?

Oba rodiče dělali vědu a učili na vysoké škole, takže nějakou takovou tradici v rodině máme. Ale já jsem to tak v plánu neměla. Šla jsem studovat architekturu, kde jsem rychle zjistila, že nechci jen stát u prkna, ale chci dělat rukama. Takhle jsem se dostala do Litomyšle. Původně jsem chtěla jen restaurovat, k pedagogice jsem přišla souhrou náhod. A vědu jsem nechtěla dělat, protože jsem měla pocit, že v ní nemůžu ve své rodině konkurovat.

Váš dědeček byl velmi slavný vědec Otto Wichterle. Jaké na něj máte vzpomínky?

Jako na dědečka. Až do revoluce nebyl známý, takže jsem vyrůstala s normálním dědečkem, který dělal docela zajímavé věci, byl vtipný a měl dobré nápady. Ale to, že je opravdu známý, nám došlo až po revoluci. Předtím to byla taková legenda. Věděli jsme, že něco vytvořil a že je to dobré, ale noviny o něm nepsaly (smích).

Nemůžeme opomenout jednu z nejvýznamnějších představitelk českého moderního sochařství Hanu Wichterlovou, na kterou máte také rodinnou vazbu.

To byla sestra mého dědečka, se kterou jsem se setkávala jako velmi mladá. Byl to pro mě vždy intenzivní zážitek, protože pracovala a zároveň bydlela v takovém maličkém ateliéru pod Petřínem, byl to vlastně takový zahradní domek plný soch. To svobodné a tvůrčí prostředí pro mě jako pro dítě bylo velmi fascinující.

Vy se ale specializujete na průzkum a restaurování sgrafit - kde všude na ně můžeme narazit?

Ty renesanční, kterým se věnuji přednostně, jsou především na fasádách staveb, jako jsou zámky, měšťanské domy, radnice a někdy i kostely. Protože se věnujeme technice sgrafit, jsou pro nás nejzajímavější ta, která jsou ochráněná před povětrností a zároveň unikla pozornosti restaurátorů. Taková sgrafita nesou opravdové stopy původních tvůrců. Často jde o sgrafita, která se díky nějaké přestavbě či přístavbě dostala do interiérů, do půdních prostor zámků. Není to tak neobvyklé, jak se to zdá. Takové úplně autentické sgrafito je například na půdě v Horšovském Týně, v Telči, v Prachaticích, ale i v Litomyšli či v Doudlebech na zámku.

Co s takovými sgrafity dělat?

Já bych byla ze všeho nejradši, kdyby taková sgrafita dostala speciální památkovou ochranu a nikdo by na ně nesměl sahat. Hlavně ne žádný restaurátor (smích). Nebo maximálně udělat úplně základní konzervaci. Jsou to doklady, které už nikde jinde a nikdy jindy nebudou. Jejich největší hodnotou je jejich nedotčenost. Jako kdyby někdo před 450 lety odložil špachtli a odešel.

Můžete je všechny pomoci uchovat do budoucna?

Zrovna jsme uprostřed projektu, který se mapováním sgrafitových objektů zabývá. Děláme jejich

soupis, takže se dostanou víc do povědomí. Ty nedotčené, autentické jsou mnohdy na zámcích, mluvíme o nich proto s kastelány či majiteli a vysvětlujeme jim, jak unikátní a cenné jsou. Možná se je díky tomu podaří časem zahrnout i do prohlídkových tras a ukázat jejich autenticitu.

Na které sgrafito nemůžete zapomenout?

Pro mě bylo asi největším objevem sgrafito v Telči na půdě zámku, kde se nám podařilo nově přecíst specifickou techniku stínování pomocí špachtle, kterou jsme pak nazvali stínování prokletováním. Dalším příkladem je figurální výjev pod omítkami na fasádě zámku v Adršpachu. Jde o techniku sgrafita kombinovanou se žlutou a modrou barvou. Tyto objevy jednoznačně dokládají to, co si už dlouho myslíme, že technika renesančních sgrazit je mnohem bohatší, než si dříve odborníci mysleli.

Jaké výjevy je tam možné vidět?

Sgrafito v Telči zobrazuje iluzivní architekturu a rostlinné ornamenty. Sgrafito v Adršpachu ještě není odkryté, jeho existenci nám potvrdily pouze sondy, ale už teď je tam možné rozeznat biblický příběh Přechod řeky Jordán. Co je na dalších výjevech, zatím nevíme. Renesanční sgrafita se vyznačovala tím, že zobrazovala jednotlivé obrazy vedle sebe v horizontálních pásích.

Dalo by se říct jako dnešní komiks?

Něco podobného. Například na domech ve Slavonicích sgrafita představují ilustrace k jednotlivým příběhům z bible, je tam třeba Noemova archa, Stvoření Evy nebo David s Goliášem. Výjevy z bible bývají na sgrafitech časté, stejně jako motivy z mytologie. Témata si vybírali přímo majitelé, tehdejší panstvo, výjevy odkazují k nejrůznějším ctnostem.

A vaším úkolem je opravit je tak, aby vypadaly jako původně?

To úplně ne. Po restaurování by dílo nemělo vypadat jako nové, měly by mu zůstat stopy stáří. Ta historie, kterou prošlo, je pro nás také velmi cenná. A při doplňování chybějících částí není vždy cílem udělat to stejnou technikou, jako to bylo provedeno původně. To je takový mýtus, který okolo naší práce panuje. Například olejomalba se neretuší olejovou barvou. Jedním z hlavních požadavků je, aby naše zásahy byly nejen kompatibilní, ale i odstranitelné. V tom nám často lépe slouží moderní materiály a techniky.

Které moderní technologie používáte?

Například injektáž. Používá se v místě, kde se oddělily vrstvy omítek a je mezi nimi dutina. Kdybyste ji tam nechali, bude se zvětšovat, až to celé odpadne. Injektáž to pomůže zachránit. Pečlivě vybíráte místo, kde do omítek vyvrtáte díрку a v tom místě ji napustíte speciálním materiálem, takovou řídkou maltou.

Jste s kolegy tak trochu průkopníky této metody u nás, je to tak?

V podstatě ano. Částečně tuto techniku kolegové přivezli ze zahraničí a částečně vznikala průkopnický u nás, mezi absolventy litomyšlské školy. Nejde jen o materiál, ale zejména o samotnou techniku injektáže, o vybavení, které k tomu je potřeba. To všechno jsme postupně hledali, protože sehnat injektážní materiál i vybavení na injektáž bylo velmi obtížné. Leckdy to byla cesta pokus omyl, ale jediné ta vede k objevu něčeho nového, co opravdu funguje. Mimochodem injektáž je také jednou z činností, která se obtížně teoreticky předává, protože na každé omítce funguje trochu jinak. Proto, když přijdu za studenty na lešení, snažím se jim hned neradit. Vždycky je nechám, ať mi nejdřív poví, s čím se potýkají a jak to řeší, co jim jde a co jim nejde. Pak to prakticky zkusím a teprve pak do toho můžu vstoupit. Něco jiného je teorie a něco jiného je reálná praxe.

Máte nějakou práci, na kterou jste obzvlášť pyšná?

Největší srdcovky jsou věci, na kterých jsme začínali. Na zámku Kratochvíle jsme zažili hodně intenzivní začátky. Člověk se rozkoukával v nové profesi, postupně jsme si vytvořili tým spolupracovníků, neměli jsme rodiny, celou sezonu jsme pracovali v podstatě kontinuálně. Domů jsme si jezdili akorát vyprat. To byly doby, kdy se toho člověk nejvíc naučil, zejména ze svých chyb, z nichž se učím pořád. Druhou srdcovkou jsou Slavonice, kde se nám otevřely obzory ohledně sgrafitových fasád. A tou třetí je zámek Červená Lhota, kde jsme přečkali dobu covidovou a zámek nám odkryl krásné malby a štuky. Na všech místech se nám podařilo navázat i hezké vztahy s kastelány a s místními obyvateli, pak se ta práce hned dělá lépe.

Jste teď víc pedagožka nebo restaurátorka?

Momentálně jsem ve specifické poloze, protože zastávám funkci proděkanky pro vnější vztahy na Fakultě restaurování. Částečně jsem na projektu a také se snažím poprat se svým doktorátem. Na studenty si ale ráda čas najdu vždy, když je to možné. Práce s nimi mě nabíjí.

Za práci se studenty a svůj přístup k nim jste nedávno získala ocenění Wernera von Siemense. Co to pro vaši další práci znamená?

Ocenění si skutečně velmi vážím, nicméně vnímám to jako cenu nejen pro mě, ale pro všechny kolegy, se kterými se na výuce podílím. Učit studenty otevřeně, odvážně, kriticky, sebevědomě a s pokorou myslet je fascinující úkol. Jedině tak může vyrůstat zdravá silná společnost, a jsem ráda, že k tomu můžu přispět.

Mají čerství studenti nějaká očekávání, která se nepotkávají s realitou?

Doufám, že nemají, že je s tou realitou dostatečně konfrontujeme už v rámci přijímacích pohovorů. Takový univerzální náhled na restaurování je, že restaurátor si jen tvoří a maluje. Ale to je dost zkreslené. Je to velmi komplexní obor. Dobrý restaurátor by měl být skvělý výtvarně, řemeslně, znát technologii, chemii, vyznat se v dějinách umění, umět si přečíst stavebně-historický průzkum, znát grafické programy a další věci. Měl by si také umět přiznat, kde je jeho slabina a že je čas říct si o pomoc třeba historikovi umění. A zvláště k některým oborům, jako je nástěnná malba či socha, patří mnohdy i náročná fyzická práce.

Čeká vás v blízké době nějaká zajímavá zakázka?

Spíš velká výzva, protože v jednom objektu v obci Hradištko spadl kus stropu a rozsypal se na puzzle. Oni je sesbírali a naším úkolem je tyto fragmenty barokní nástěnné malby osadit zpátky, což bude těžké zejména technologicky.

MgA. Zuzana Wichterlová, Dis. Působí na Fakultě restaurování v Litomyšli. Dlouhodobě se věnuje výuce i vedení studentů při praktických restaurátorských projektech. Přednáší, vede semináře a odborné práce studentů. Klíčovou součástí výuky je především praxe v terénu. Je autorkou monografie Průzkum techniky renesančního sgrafita. V současnosti je zapojena do doktorského programu Konzervační vědy v péči o hmotné dědictví. Za vysokou profesionalitu pedagogické práce a za mimořádné úsilí propojovat výuku s praxí získala jako první žena v historii Cenu Wernera von Siemense pro nejlepšího pedagogického pracovníka. Pochází z rodiny významného českého vědce Otto Wichterleho. Je vdaná, její muž je sochař a mají čtyři děti.

TEXT Zuzana Paulusová : FOTO Siemens, Archiv Zuzany Wichterlové

Tento text vyšel v exkluzivním vydání časopisu Univerzity Pardubice MY UPCE, vydání č. 117 z

května 2026, v tištěné i on-line podobě.

<https://www.upce.cz/restauratorkou-wichterlovou-o-sgrafitu-jako-ohrozenem-druhu>